

CZU: 271:282(478-21)

COMUNITATEA CATOLICĂ DIN ORHEI

Petru CIOBANU

Universitatea de Stat din Moldova

Din coloritul confesional al localității Orhei încă din prima jumătate a secolului al XIX-lea a făcut parte și comunitatea romano-catolică. Articolul prezintă istoria acestei comunități de la primele informații cu privire la ea și până în timpurile de față, nu înainte de a prezenta pe scurt istoria localității. Sunt oferite date despre numărul credincioșilor catolici din Orhei, despre situația materială a parohiei și vizitele episcopilor de Iași și Chișinău în comunitate, despre misiunile populare care au avut loc aici, despre situația din perioada sovietică și renașterea comunității începând cu anii 90 ai secolului trecut. O atenție deosebită este acordată bisericii catolice din localitate, construită la începutul secolului al XX-lea, distrusă în perioada comunistă și reconstruită începând cu anul 2005.

Cuvinte-cheie: Orhei, Basarabia, comunitate catolică, Dieceza de Tiraspol, Dieceza de Iași, Dieceza de Chișinău, episcop, preot, biserică, renaștere.

THE CATHOLIC COMMUNITY IN ORHEI

The Romano-catholic community was a part of the confessional coloring of the locality Orhei since the first half of the XIX century. The article provides the history of this community from the first information regarding it and till nowadays, not before providing shortly the history of the locality. There are provided data on the number of catholic believers in Orhei, material situation of the parish and visits of bishops of Iasi and Chisinau in the community, popular missions that took place here, situation during soviet period and community renaissance starting with years '90 of the last century. A special attention is provided to the catholic church of the locality, built at the beginning of XX century, destroyed during communist period and rebuilt starting with 2005.

Keywords: Orhei, Bessarabia, catholic community, Diocese of Tiraspol, Diocese of Iasi, Diocese of Chisinau, bishop, priest, church, renaissance.

Istoria confesională a unei regiuni nu este numai istoria confesiunii dominante. Alături de aceasta au existat mereu și alte confesiuni, al căror trecut trebuie studiat, pentru că face parte din marea istorie a respectivei regiuni. Acest lucru este valabil și pentru Basarabia, unde, cu toate că majoritatea populației este de confesiune ortodoxă, alături de aceasta au fost prezente, de mai demult sau de mai recent, alte confesiuni creștine, cum sunt cele catolică, protestantă, lipovenească etc., fără de care tabloul religios al Basarabiei nu ar fi complet. Penuria de studii dedicate acestor confesiuni ar putea crea impresia că acestea fie nu au o istorie îndelungată în spațiul dintre Prut și Nistru, fie nu s-au remarcat cu nimic. Afirmații care sunt greșite. Dacă e să ne referim la confesiunea catolică, aceasta este prezentă în regiune de mai multe secole, dovadă fiind comunitățile de la Cetatea Albă, Chilia, Ismail, Hotin, Ismail, Ciubărciu, cărora, în secolul al XIX-lea, li s-au adăugat cele de la Chișinău, Bălți, Crasna, Tighina, Orhei, Soroca, iar în secolul al XX-lea și cele din Grigorăuca și Petropavlovca (r-nul Sângerei), Stârcea (r-nul Glodeni), Crețoaia (r-nul Anenii Noi).

Asupra comunității catolice din Orhei dorim să ne oprim în continuare, nu înainte de a prezenta un scurt istoric al acestei localități de pe malul Răutului, pentru ca apoi să vedem care este istoria comunității catolice din Orhei de la apariția ei în secolul al XIX-lea și până în prezent.

Scurtă prezentare istorică a localității Orhei

Orașul Orhei, una dintre cele mai vechi localități din Republica Moldova, este situat în centrul țării, în partea de nord-vest a Codrilor Orheiului [1, p.529].

Vatra inițială a localității nu a fost dintru început unde se află acum, ci la bine cunoscutul Orheiul Vechi, care, ca localitate urbană, exista încă din primele decenii ale secolului al XIV-lea, când aparținea Hoardei de Aur, având numele de Şehr-al-Iedid [1, p.530]. Prima atestare documentară a Orheiului (se înțelege că cel Vechi) datează de la 1 aprilie 1470, din perioada domniei lui Ștefan cel Mare (1457-1504), domn care a acordat o atenție deosebită cetății Orhei, dovadă fiind faptul că doi dintre pârcałabi au fost boieri mari și rude ale domnului: Vlaicu și fiul său Duma, unchiul și vărul lui Ștefan cel Mare [1, p.534].

Prima atestare, indirectă, a Orheiului Nou datează din anul 1554. În anul 1609, domnul Constantin Movilă (1607-1611) întărea mănăstirilor Dragomirna și Secu „un iaz cu iezătură, pustiu, lângă târgul Orhei...”, care iaz

mai înainte era ieșit de Alexandru Voievod și din vremea ceia sunt trecuți 55 ani până la domnia noastră". Același domnitor numește și un pârcaľab pentru noul târg, cel Vechi intrând deja în decădere [1, p.538].

Noul târg, foarte îndrăgit de domnii Movilești, înflorește pe timpul lui Vasile Lupu (1634-1653), de la care ne-au rămas cele mai multe documente. El a refăcut lacul Orheiului, a construit noi poduri, a reamenajat mai multe străzi, a înființat suburbia Slobozia Doamnei, a zidit biserica „Sfântul Dumitru” [1, p.539].

Se spune că pe vremea lui Vasile Lupu orașul era foarte bine amenajat, cu străzi podite cu lemn, cu mori de apă și un heleșteu mare. Orașul este descris și de cronicarul sirian Paul de Alep [2, p.283], iar vizitatorul apostolic al Moldovei, episcopul Marco Bandini, îl indică drept *oppidum* (târg) [3, p.369].

Situația înfloritoare din timpul lui Vasile Lupu avea să sufere după 1672, din cauza răzvrătirilor serdarilor de Orhei, Mihalcea Hâncu și Apostol Durac, împotriva domnului Gheorghe Duca¹. Răscoala este înăbușită cu ajutorul Porții Otomane. Târgul și zonele dimprejur sunt pustiite. În anul 1724 moșia târgului Orhei devine moșie domnească, dar mai târziu va fi donată și ea [1, p.540-541].

După anexarea spațiului dintre Prut și Nistru la Imperiul Țarist (1812), în anul 1835 Orheiul devine centru de zemsvtă, rol pe care și l-a păstrat și după Unirea Basarabiei cu Vechiul Regat în 1918.

După raptul Basarabiei din 1940, Orheiul devine centru raional, dar pentru scurt timp, căci în anul următor revine, odată cu începutul războiului sovieto-german, administrație românească. La 6 aprilie 1944 în localitate revin la conducere cadrele sovietice, care retransformă localitatea în centru raional [1, p.544-546].

Recensămintele populației indică o creștere constantă a numărului locuitorilor din Orhei, de la 465 de suflete în anul 1772 la 35.517 în anul 1989, după care se observă o scădere a numărului populației, la recensământul din anul 2004 fiind numărați 25.641 de locuitori [1, p.562].

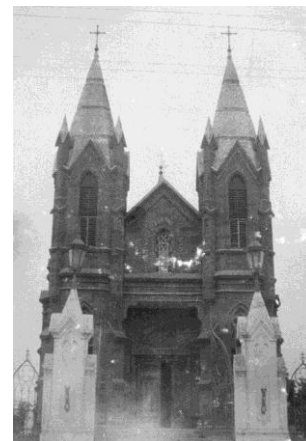
Istoria comunității catolice din Orhei

Până la începutul secolului al XIX-lea nu avem date cu privire la existența unei comunități catolice în orașul Orhei. După anexarea spațiului dintre Prut și Nistru la Imperiul Țarist (1812), catolicii din Basarabia, printr-un decret imperial special, au trecut sub jurisdicția mitropolitului de Moghiliiov, Stanisław Boguś Sestręcewicz. Acesta, către anul 1814, i-a supus pe catolicii din Basarabia episcopului de Camenița, care a trebuit să reorganizeze parohiile din această nouă regiune conform cerințelor existente în imperiu [4, p.65].

Datorită colonizării și migrației în regiunea nou-anexată, încep să apară comunități catolice noi, pe lângă cele existente la Hotin, Cetatea Albă, Chilia, Ismail. Noii-veniți se stabilesc în centre ca Chișinău, Bălți, Soroca, Fălești, Orhei, Crasna etc. [5, p.50]

Ca parte componentă a parohiei Chișinău, comunitatea catolică din Orhei ia naștere în prima jumătate a secolului al XIX-lea. La jumătatea secolului al XIX-lea, conform datelor Consistoriului Duhovnicesc al Bisericii Romano-Catolice, în Orhei erau 34 de catolici [6, p.118]. În anul 1864, în orașul Orhei locuiau 33 de catolici (20 bărbați și 13 femei), iar în ținut numărul acestora ajungea la 64 (34 bărbați și 30 femei) [6, p.298]. În anul 1895 în orașul Orhei locuiau 125 de catolici (60 bărbați, 65 femei) [7, p.240].

Numărul catolicilor din Orhei nefiind mare, aceștia, pentru a participa la sfânta Liturghie, mergeau fie la Chișinău, fie la Râbnia [7, p.240]. Datorită creșterii numărului populației romano-catolice din orașul Orhei, către sfârșitul secolului al XIX-lea devine evident că și în această localitate era necesară construirea unui lăcaș de cult pentru satisfacerea necesităților confesiunii [6, p.174]. În 1904, catolicii din Orhei se adresează guvernatorului Basarabiei cu cererea de a li se permite să construiască o biserică catolică, scrisoarea fiind semnată de Bronislav Ianușevici, mareșalul nobilimii ținutului, Carol Kozzerovskii, judecător orășenesc, Vladislav Belinski, medic, directorul spitalului de zemsvtă, și de alte 147 de persoane. Tot atunci au fost prezentate planul noii construcții și devizul de cheltuieli. Părerea, necesară în astfel de cazuri, a conducerii eparhiale ortodoxe, cu privire la construcția bisericii, a fost primită deja în ianuarie 1905. La sfârșitul lunii ianuarie același an a venit și susținerea din partea Frăției ortodoxe misionare a Nașterii Domnului din Chișinău în vederea zidirii bisericii catolice din Orhei. În noiembrie 1906, Ministerul Afacerilor Interne l-a informat pe guvernatorul Basarabiei că, datorită intervenției episcopului de Tiraspol, credincioșilor catolici din Orhei li s-a permis colectarea donațiilor timp de trei ani, în limitele guberniilor Basarabia și Podolia, în sumă de 9.000 de ruble [7, p.240-241].

Biserica din Orhei în perioada interbelică

¹ A fost domn al Moldovei de trei ori: septembrie 1665 – mai 1666; noiembrie 1668 – 10 august 1672; noiembrie 1678 – 25 decembrie 1683 și al Țării Românești: noiembrie/decembrie 1674 – 29 noiembrie 1678. În 1680 a fost numit de Poarta Otomană hatman al Ucrainei.

În același timp, a fost declanșat și mecanismul de tergiversare atât de specific administrației locale. În principal, pretextul invocat era cel legat de lipsa unui spațiu convenabil pentru construcția bisericii [6, p.175]. Într-adevăr, începutul lucrărilor de construcție a întârziat ca urmare a lipsei unui loc prevăzut în planul orașului pentru această biserică. În urma discuțiilor purtate de arhitectul G. Cupcea, s-a decis ca viitorul lăcaș de cult catolic să fie zidit în limitele Parohiei ortodoxe „Sfântul Nicolae”, între străzile Gogol (azi V.Mahu) și Alexandrovscăia (azi Ștefan cel Mare). Însă, abia la 21 iulie 1911 lotul de pământ respectiv a fost cedat definitiv comunității catolice [7, p.241].

Edificarea s-a înfăptuit după proiectul confirmat de inginerul gubernial A.M. Asvadurov și arhitectul gubernial M.Serocinski [8, p.291]. Lucrările s-au desfășurat datorită susținerii financiare și materiale, în cea mai mare parte, a familiei Doliwo-Dobrowolski, proprietari funciari, înstăriți și influenți, dintre care cel mai important donator a fost Cezarina Doliwo-Dobrowolski [7, p.241-242], care, pentru implicarea sa activă în construcția bisericii, în anul 1924 a primit din partea Papei Pius al XI-lea (1922-1939) diploma și crucea „Pro Ecclesia et Pontefice” [9, p.47].

Stilul bisericii era (și este) neogotic, fiind ales nu întâmplător, întrucât întruhidează cea mai strălucită expresie a arhitecturii medievale europene, în special a celei ecleziastice. Biserica are dimensiunile de 8,76 x 17,5 m, cu transeptul de 10,36 m, cu un plan sub formă de cruce latină, cu brațul intrării alungit, simbolul credinței întipărit în structura clădirilor catolice din cele mai vechi timpuri. Arhitectura fațadelor este subordonată și ea stilului gotic, atât la nivelul detaliilor, cât și al compoziției volumetrice, cea estică fiind flancată de două turnuri [8, p.291-292].

În anul 1916, episcopul de Tiraspol, Iosif Kessler², l-a numit paroh la Orhei pe Pr. Nicolae Szczurek [10, p.121]. El a continuat să păstorească la Orhei și după unirea Basarabiei cu Vechiul Regat, la 27 martie 1918. În anul 1919, pe când parohia mai era parte componentă a Diecezei de Tiraspol (înființată în 1854), conform datelor prezentate de *Almanahul „Presa Bună”*, la Orhei existau 300 de credincioși [11, p.24]. În anul 1921, Papa Benedict al XV-lea (1914-1922) a transferat cele cinci parohii basarabene – Chișinău, Tighina, Bălți, Hotin și Crasna³ – de sub jurisdicția Episcopiei de Tiraspol sub jurisdicția Episcopiei de Iași (înființată în 1884) [12, p.188]. La 21 decembrie același an, Pr. Nicolae Szczurek trimite episcopului de Iași, Alexandru Theodor Cisar⁴ (1920-1925), o scrisoare în limba latină, în care îl informa despre numărul de credincioși din Orhei. Astfel, în

Pr. Nicolae Szczurek

² Născut la 12 august 1862 în Louis, regiunea Samara. Urmează cursurile Seminarului din Saratov, fiind hirotonit preot în anul 1889. Absolvește Academia Teologică din Sankt Petersburg, obținând titlul de magistru în teologie. Din 1889 a slujit ca vicar în parohia Saratov, fiind și profesor la seminarul din același oraș. Din anul 1892 activează în decanatul de Simferopol, din 1895 – în decanatul de Sulz. Între anii 1899 și 1903 este inspector la Seminarul din Saratov, iar din 1904 deține funcția de canonic al catedralei din Saratov. La 1 aprilie 1904 Papa Pius al X-lea (1903-1914) l-a numit episcop de Tiraspol, fiind consacrat la 28 octombrie același an. La 14 august 1918, înainte ca bolșevicii să intre în Saratov, episcopul Kessler părăsește orașul și se retrage la Odesa. Când comuniștii au ocupat Odesa, trece în Basarabia, lucrând o perioadă ca preot în satul Crasna. În anul 1921 a vizitat SUA. La 23 ianuarie 1930 Papa Pius al XI-lea l-a numit episcop titular de Sinope. Începând cu anul 1930 s-a stabilit în orașul Zinnowitz, pe litoralul baltic al Germaniei. A murit la 10 decembrie 1933, fiind înmormântat în orașul Ombau din Bavaria (cf. ЛИЦЕНБЕРГЕР, О. Красна – первая католическая колония в Бессарабии. În: *Analecta catholica* (Chișinău), 2008, nr.3, p.308-310).

³ Nu știm care este motivul că în decretul papal sunt menționate doar cinci parohii basarabene, și nu opt, cum le găsim menționate la anul 1919 în articolul citat din *Almanahul „Presa Bună”*.

⁴ S-a născut la 21 octombrie 1880 la București. Din toamna anului 1892 a urmat cursurile Seminarului „Sfântul Duh” din București, iar în anul 1899 a fost trimis la Roma pentru a-și continua studiile. Aici, la 6 iunie 1903, în Colegiul *De Propaganda Fide* a fost hirotonit preot. Întorcându-se în țară, a fost numit secretar al arhiepiscopului de București, Mons. Francisc Xaveriu Hornstein, după care a fost numit prefect de studii la Seminarul arhiepiscopal din capitala României. După o scurtă perioadă de pastorație în parohia Bărăția din București și la Craiova, în ianuarie 1918 a fost numit director al Școlii „Sfântul Andrei” din București. La 22 aprilie 1920 a fost numit episcop de Iași. A fost consacrat în catedrala din București, la 15 august 1920, și a fost instalat în catedrala din Iași la 22 august același an. În iulie 1924, episcopul Cisar a fost numit administrator apostolic al arhiepiscopiei, iar la 12 decembrie 1924 arhiepiscop de București, fiind, totodată, și administrator apostolic *ad interim* al Episcopiei de Iași, până la 5 iulie 1925. Păstorirea sa la București a durat până în septembrie 1948, când regimul comunist l-a impus să se retragă de la conducerea arhiepiscopiei. La 12 ianuarie 1949 și-a dat demisia. A revenit la conducerea arhiepiscopiei la 29 iunie 1949, pentru ca la 21 mai 1950 să-și depună din nou jurisdicția, cu doar câteva ore înaintea internării sale la mănăstirea franciscană de la Orăștie, unde i s-a fixat domiciliu obligatoriu între anii 1950 și 1953. În august 1953 a fost chemat la București pentru a fi recunoscut din nou în demnitatea sa de arhiepiscop. Moare însă, în condiții suspecte, la 7 ianuarie 1954. A fost înmormântat în capela catolică a Cimitirului Bellu din București. (Cf. CIOBANU, P. Trecerea parohiilor din Basarabia sub jurisdicția Episcopiei de Iași și vizitele pastorale ale episcopilor Alexandru Theodor Cisar și Mihai Robu în Basarabia. În: *Analecta catholica* (Chișinău), 2011, nr.5-6, p.185-187).

oraș (*in urbe*) locuiau atunci 95 de credincioși, iar în împrejurimile orașului – 120. Parohia nu dispunea de cimitir propriu, iar de doi ani pe lângă biserică exista și o școală parohială cu 14 elevi [13, f.130-130v].

Nicolae Szczurek s-a îngrijit de catolicii din Orhei până în anul 1922, când, la cererea credincioșilor catolici din Tighina, a fost transferat ca paroh în localitatea respectivă. Cererea era motivată de numărul mare de credincioși din urbea de pe Nistru față de numărul mic de credincioși din Orhei: „Parohia din Orhei fiind atât de mică, nu are nevoie atât de mult de paroh ca noi” [13, f.131-132]. Cererea le-a fost aprobată de episcopul de Cisar, faptul fiind adus la cunoștința credincioșilor din Tighina printr-o scrisoare din 30 august 1922, din care aflăm că, fiind numit paroh de Tighina și Balmaz, Nicolae Szczurek va merge „câteva ori la Orhei” [13, f.138].

Rămași fără preot prin transferarea lui Nicolae Szczurek la Tighina, următorul episcop de Iași, Mihai Robu⁵ (1925-1944), s-a îngrijit să le ofere credincioșilor din Orhei un paroh, fapt ce poate fi dedus din schimbul de scrisori avut cu Pr. Leon Kalinowski din Adamow, Polonia, și cu Stanislau Ghijețchi, președintele comunității catolice din orașul Hotin. În urma unui anunț publicat într-un ziar din Polonia de către menționatul Ghijețchi, s-au arătat disponibili să activeze la Hotin mai mulți preoți. Alegerea episcopului Robu s-a oprit la Mihail Hellon, preot polonez, originar din Pașcani. Într-o scrisoare adresată lui Kalinowski episcopul de Iași menționează: „Chiar am nevoie de ajutorul Sfinției Tale, deoarece în Basarabia sunt și alte parohii de limbă poloneză vacante, de exemplu Orhei și Soroca”, iar în scrisoarea adresată la 9 decembrie 1925 lui Ghijețchi informează că de ceilalți preoți are nevoie la Soroca, Orhei și Pașcani [14, p.239, 241], fapt ce reflectă respectul episcopului Robu față de identitatea națională a credincioșilor catolici din Basarabia.

În anul 1930, conform datelor statistice din acel an, în județul Orhei existau 353 de catolici. Dacă pornim de la premisa că toți polonezii din ținut erau catolici, atunci putem afirma că dintre cei 353 de catolici 305 erau polonezi, restul fiind de alte naționalități [15, p.227-228].

Prezentând episcopului Mihai Robu situația parohiei din Orhei, găsim informații prețioase referitoare la evoluția acestei parohii între 1918 și 1936 [13, f. 172-172v]. Și anume:

Anul	Botezați	Morți	Căsătoriți
1918	9	2	1
1919	13	8	1
1920	9	3	1
1921	11	6	2
1922	7	1	2
1923	7	1	2
1924	4	4	2
1925	2	2	1
1926	0	3	0
1927	1	1	1
1928	9	2	2
1929	1	1	1
1930	3	2	1
1931	4	5	1
1932	2	0	1
1933	3	1	1
1934	0	0	6
1935	2	4	3
1936	2	3	1

⁵ Primul episcop indigen al Diecezei de Iași, Mihai Robu, s-a născut în satul Săbăoani, județul Neamț, la 10 aprilie 1884. După absolvirea cursurilor primare în localitatea natală, a fost admis la Seminarul diecezan din Iași în toamna anului 1894. A primit hirotonirea diaconală la 19 noiembrie 1906, iar pe cea sacerdotală la 7 aprilie 1907. Până la începerea Primului Război Mondial, preotul Mihai Robu a fost profesor și formator în Seminarul diecezan din Iași, iar după 1914 a slujit ca paroh în comunitățile din Văleni, Făraoani și Bacău. În anul 1920 a fost numit secretar al episcopului Alexandru Theodor Cisar și și-a reluat activitatea de formator și profesor la seminar, iar din iunie 1922 a activat și ca paroh de Horlești. În anul 1924, Papa Pius al XI-lea l-a numit camerier secret, supranumerar. După numirea lui Alexandru Theodor Cisar ca arhiepiscop de București, la 7 mai 1925 Mons. Mihai Robu a fost numit episcop de Iași, fiind consacrat la 20 septembrie 1925. A păstorit Dieceza de Iași până la moartea sa (27 septembrie 1944). Din cauza represiunilor armatelor germane și maghiare, la mijlocul lunii septembrie 1944 episcopul Robu a fost nevoit să se refugieze în munți, la Beiuș, unde a contractat o dublă pneumonie, care i-a cauzat moartea. A fost înmormântat vineri, 29 septembrie 1940, în cimitirul din Beiuș, în anul 1964, osemintele fiindu-i aduse la Iași și reînchinate în catedrala „Adormirea Maicii Domnului” (cf. CIOBANU, P., *art.cit.*, p.193-195).

În perioada aflării în componența Diecezei de Iași, parohia Orhei a fost vizitată de câteva ori de episcopii acestei dieceze. Prima a avut loc în anul 1922, când, luând în posesie comunitățile din Basarabia, episcopul Cisar efectuează prima sa vizită la Orhei, la 10 august, fiind însoțit în această vizită de canonicii din București Carol Auner și Andrei Kuczka [16, p.112]. Următoarea vizită a episcopului de Iași la Orhei a avut loc în anul 1924. „Folosindu-se de prezența sa la Chișinău, Prea Sf. Sa Episcopul a ținut să ducă în persoană doamnei Doliwo-Dobrowolski medalia «Pro Ecclesia et Pontefice», ce i s'a acordat de Sf. Părinte. Găsind-o pe patul de suferințe, P. S. Sa, pe lângă felicitările cuvenite odată cu predarea decorațiunii, a exprimat d-nei Dobrowolska și compătimirile sale de a o vedea suferindă – îndemnând-o la răbdare și încredere în Dumnezeu” [17, p.63]. Cezarina a murit la 3 iunie 1924, fiind înmormântată la 5 iunie, de Mons. Marcu Glaser⁶, paroh de Chișinău și decan de Basarabia, și Pr. Nicolae Szczurek, paroh de Tighina și Orhei [18, p.416].

La 15 octombrie 1934, parohia Orhei a fost vizitată de episcopul de Iași, Mihai Robu, însoțit de Mons. Marcu Glaser și de secretarul episcopal Iosif Szurgot. La acea dată, „Orhei este o parohie mică, dar formează centrul pentru mulți catolici împrăștiați în acest județ. Biserica este și ea mică, dar foarte frumoasă”. Episcopul a celebrat sfânta Liturghie pontificală⁷, la care „s-au împărțit cam 40 de persoane, iar Sf. Mir l-au primit 24 de persoane” [19, p.163].

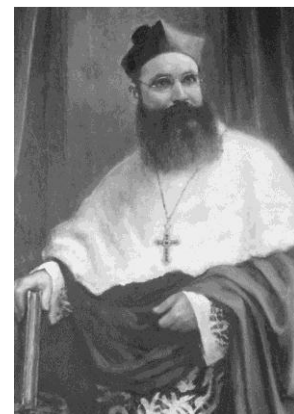
Un rol important pentru menținerea vieții de credință a catolicilor din Orhei au avut misiunile populare⁸. Primele, în perioada interbelică, au fost ținute între 19 și 21 octombrie 1922. Putem să ne facem impresie și despre numărul catolicilor existenți în Orhei în perioada respectivă, plecând de la numărul celor care au primit sfânta Împărtașanie: 70 de credincioși [20, p.160]. Următoarele misiuni populare au fost ținute în anul 1925, predicator fiind Pr. Felix Wierciński SJ, fost rector al Seminarului catolic din Iași. Acum, „din 50 de credincioși s'au împărtașit 40” [21, p.111]. De asemenea, misiuni populare au fost ținute și în anul 1935, predicatori fiind doi misionari dominicani din Polonia [22, p.79].

O contribuție permanentă au avut-o credincioșii catolici din Orhei și în ce privește susținerea Seminarului diecezan din Iași. Astfel, la 13 mai 1922 parohul Nicolae Szczurek trimite la Iași suma de 408 lei pentru seminar însoțită de o scrisoare. Din acești 408 lei, 188 reprezentau suma colectei *tam parva* – atât de mică – din *paroenciuncula* (parohia mică), iar restul sumei (220 de lei) fiind contribuția personală a unor credincioși [13, f.137]. În anul 1925, parohia Orhei a contribuit pentru susținerea seminarului din Iași cu suma de 325 de lei (225 strânși la Paști și 100 de lei la Crăciunul din anul precedent) [23, p.182]. În anul 1930, la Orhei, pentru aceeași instituție, au fost strânși la Paști 350 de lei [24, p.202], iar în anul 1931, tot de Învierea Domnului, suma a fost de 300 lei [25, p.180].

Dacă e să ne referim la proprietățile parohiei Orhei în perioada interbelică, menționăm că la 10 martie 1926, episcopul Mihai Robu l-a autorizat pe Pr. Nicolae Szczurek, care continua să fie paroh de Orhei, să cumpere pentru această parohie o casă, „al cărei venit să slujească pentru întreținerea Parohului și aceasta să fie dată

Episcopul Alexandru
Theodor Cisar

Episcopul Mihai Robu

⁶ Născut la 25 aprilie 1880 în Landau (Ucraina), într-o familie de origine germană. A studiat mai întâi la Saratov, apoi la *Collegium Germanicum* din Roma, unde susține o teză de doctorat în filosofie și una în teologie. Între 1907 și 1916 este vicerector și profesor de dogmatică la Seminarul din Saratov și canonic al catedralei din acest oraș. În 1916 este numit paroh de Chișinău și decan de Basarabia. La 5 februarie 1924 este numit camerier al papei, iar de la 31 octombrie 1930 figurează printre prelații Sfântului Scaun. La 1 septembrie 1939 este numit rector al Seminarului din Iași, iar la 26 iulie este desemnat superior al Misiunii Catolice din Transnistria, cu reședința la Odesa. În această calitate, la 25 iulie 1943 este consacrat episcop. Odată cu înaintarea armatelor sovietice se retrage în România. La 10 aprilie 1944 este numit administrator apostolic al Diecezei de Iași, funcție în care va rămâne până la numirea ca episcop de Iași a Mons. Anton Durcovici. După arestarea episcopului Durcovici la 26 iunie 1949, Marcu Glaser preia conducerea Diecezei de Iași ca administrator apostolic. Autoritățile comuniste emit, în mai 1950, un mandat de arestare pe numele său. Moare ca urmare a unei crize cardiace la 25 mai 1950 și este înmormântat în Cimitirul „Eternitatea” din Iași (cf. NOUZILLE. J. *Catolicii din Moldova. Istoria unei minorități confessionale din România* / Tr. Anton Despinescu – Petru Ciobanu. Iași: Sapientia, 2010, p. 247-248).

⁷ În Biserica Catolică liturghia pontificală este liturghia solemnă celebrată de episcop.

⁸ Misiunile populare sunt ciclul de predici pe care parohul le organizează în anumite perioade speciale ale anului liturgic, care au ca scop instruirea și formarea creștină a credincioșilor, dar, mai ales, înaintarea lor în viața spirituală (cf. TAMAȘ, I. *Mic dicționar teologic*. Iași: Sapientia, 2008, p.227).

în proprietate Parohiei însăși" [14, p.292]. Parohia dispunea de două imobile în valoare de 300 000 de lei, care aduceau un venit anual de 36 000 de lei. Mobila din cele două case costa 25 000 de lei. Simbria anuală, altfel spus – contribuția credincioșilor pentru susținerea parohiei, se ridica anual la suma de 24 000 de lei. Din suma veniturilor anuale parohia plătea impozitul comunal de 800 de lei și impozitul către stat 5 776 de lei [13, f.178], impozite plătite pentru că imobilele erau închiriate [13, f.178v], ceea ce ne face să conchidem că tranzacția pentru care Szczurek primise autorizația de la episcop în anul 1926 nu a mai avut loc.

În anul 1940, ca urmare a protocolului adițional-secret al Pactului Ribbentrop-Molotov (23 august 1939), Basarabia a fost încorporată în URSS. Din această cauză, o parte dintre credincioșii înstăriți și activi din parohia Orhei au emigrat în România, sfintele liturghii în biserică fiind celebrate destul de rar și din cauza lipsei preotului, care venea uneori de la Tighina, Pr. Nicolae Szczurek continuând să rămână administrator al parohiei Orhei până la 6 iunie 1948 [10, p. 84].

Clădirea bisericii „Adormirea Maicii Domnului” din Orhei a avut de suferit în urma bombardamentelor din anul 1944 [7, p. 242]. După cel de-al Doilea Război Mondial și formarea RSS Moldovenești, comsomoliștii din Orhei s-au adresat Sovietului local cu cererea să li se cedeze edificiul de cult ca să-l folosească drept sală de sport. Cererea a fost satisfăcută și pentru că însuși Sovietul dorea acest lucru, biserica fiind situată pe strada centrală ce purta numele lui I.Stalin. Astfel, prin decizia nr.400 a sovietului local din 1 august 1946, având drept motiv lipsa credincioșilor polonezi și nefuncționalitatea bisericii timp de 50 de ani (sic!), edificiul a fost transmis Comitetului raional pentru educație fizică și sport [5, p.84]. Consiliul de miniștri al RSSM, la 4 noiembrie 1946, prin decizia nr.1067, a hotărât: „1. Se confirmă decizia Comitetului executiv Orhei nr.400 din 1 august 1946 de a transmite edificiul fostei biserici poloneze Comitetului raional pentru educație fizică și sport ca să fie folosit ca sală de sport. 2. Președintelui pentru probleme religioase de pe lângă Consiliul de miniștri al Uniunii RSS, tov. Polianski, i se cere să sancționeze transmiterea edificiului fostei biserici poloneze din orașul Orhei Comitetului raional pentru educație fizică și sport din Orhei ca sală de sport” [25, f.66]. Totuși, până la sfârșitul anilor '50 clădirea a fost lăsată în paragină. Reparată sumar în acea perioadă, a adăpostit stația locală de telefonie. Și mai mult a avut de suferit biserica din Orhei în anii '80 ai secolului trecut, când, în imediata ei apropiere, a fost construit un edificiu administrativ, fără a se ține cont de structura istorico-arhitecturală a orașului, dimensiunile bisericii și valoarea ei artistico-arhitecturală și estetică [7, p.242-243].

Odată cu *perestroika*, a fost posibilă și renașterea vieții Bisericii Catolice din Moldova. Rând pe rând, renasc comunitățile catolice vechi sau apar altele noi. În anul 1993, Papa Ioan Paul al II-lea (1978-2005) înființează Administratura Apostolică pentru Republica Moldova, pe care, tot el, în anul 2001 o ridică la rang de Dieceză de Chișinău, numindu-l ca episcop al acestei realități ecleziastice pe Mons. Anton Coșa [5, p.66, 94].

Refacerea comunității catolice din Orhei se datorează, în mare parte, muncii apostolice a părintelui Klaus Kniffki din Congregația Cuvântului Divin⁹, care a activat în Republica Moldova începând cu anul 1996, fiind, după înființarea Parohiei „Preasfânta Inimă a lui Isus” din Stăuceni, paroh al acestei comunități. În toamna anului 1998, părintele Klaus i-a îndemnat pe enoriașii prezenți la una dintre liturghiile în limba germană să i se alătore în deplasările sale la Orhei pentru a renaște acolo comunitatea catolică. Ideea le-a plăcut unora, cu atât mai mult că aveau rude de confesiune catolică în localitatea dată. Cazimir Cotilevici, unul dintre credincioșii catolici din Orhei, îi cunoștea pe mulți dintre catolicii de aici, dar și din localitățile învecinate (Pelivan, Ivancea), mulți fiind etnici germani care la sfârșitul anilor '90 au emigrat în Germania [27].

Deplasările la Orhei aveau loc în fiecare duminică, după Liturghia în limba germană din catedrala din Chișinău. Credincioșii care îl însoțeau pe părintele Klaus Kniffki se rugau în jurul bisericii, aflate încă în ruine. În perioadele reci ale anului se adunau pentru rugăciune în casele catolicilor din Orhei. Această situație a durat mai bine de cinci ani, perioadă în care misionarul verbit a organizat această comunitate [27].

Ca filială a Parohiei „Preasfânta Inimă a lui Isus” din Stăuceni, comunitatea din Orhei a fost înregistrată la 25 aprilie 2004, cu adresa pe strada Paghiș nr.1, avându-l ca reprezentant legal pe același Pr. Klaus Kniffki [28].

Biserica din Orhei
în anii 80 ai sec. XX

⁹ Congregația Cuvântului Divin (*Societas Verbi Divini*) a fost întemeiată de germanul Arnold Janssen (1837-1909) la 8 septembrie 1875 în orașelul olandez Steyl, aproape de Venlo.

Acesta a început a face demersuri pentru retrocedarea edificiului bisericesc din localitate. Astfel, la 10 ianuarie 2005 s-a adresat cu o scrisoare primarului localității, dl Ion Șarban, în care îl ruga să-i ajute să reobțină biserica catolică, cu scopul de a celebra în clădirea respectivă cultul religios de rit romano-catolic [28]. Decizia de a fi retrocedată biserica a fost luată de Consiliul orășenesc Orhei la 15 februarie 2005, „pentru celebrarea cultului religios de rit romano-catolic”. Responsabilă pentru retrocedarea imobilului a fost numită primăria orașului Orhei [28]. În anul următor, la 12 decembrie, Ministerul Culturii și Turismului al Republicii Moldova dădea „în folosință și protecție”, pe termen nelimitat, monumentul de istorie și cultură biserica romano-catolică din orașul Orhei [28].

După retrocedarea bisericii, Episcopia Romano-Catolică de Chișinău a început restaurarea clădirii, lucrările desfășurându-se fără întrerupere începând chiar cu anul 2005, în conformitate cu planurile arhitectului restaurator Eugen Smolin. Calitatea lucrărilor în piatră este impecabilă, fără ca între partea istorică și cea nouă să se observe o diferență sesizabilă. Din necesități funcționale, în partea de vest a clădirii, îngrădind coborârea în cavoul de sub altar, unde se odihnește ctitora Cezarina Doliwo-Dobrowolski, a fost construită o anexă, care nu umbrește aura autentică a monumentului [8, p.293].

La 15 august 2008, în Solemnitatea Adormirii Maicii Domnului, Anton Coșa, episcop de Chișinău, însoțit de un numeros grup de preoți, în prezența multor credincioși catolici din localitate sau veniți din alte parohii, a consacrat altarul și a sfințit biserica nou restaurată, una dintre „perlele Moldovei”, cum o numea părintele Klaus Kniffki. La eveniment, de rând cu numeroși invitați, au participat și strănepoatele Cezarinei Doliwo-Dobrowolski [29, p.411-412].

La 1 aprilie 2014, prin decretul nr.C-03/14, episcopul de Chișinău a înființat Parohia „Adormirea Maicii Domnului” din Orhei, având drept teritoriu orașul Orhei și toate localitățile din raionul Orhei [30]. În aceeași zi, prin decretul B-04/14, în oficiul de paroh al noii parohii a fost numit Pr. Vivian Furtado din Congregația Cuvântului Divin [31]. La 15 iunie 2014, în cadrul unei Liturghii solemne celebrate de episcopul Anton Coșa în biserica din Orhei, noul paroh a luat în posesie parohia [32], care a fost înregistrată de organele de stat la 6 februarie 2015 [28].

La 16 octombrie 2014 a fost sărbătorit centenarul bisericii „Adormirea Maicii Domnului” din Orhei. La acest eveniment, pe lângă episcopul de Chișinău Anton Coșa și numeroși preoți veniți din parohiile Diecezei de Chișinău, din România și Italia, au participat ambasadorii Poloniei și Ungariei la Chișinău, dl Artur Michalski și, respectiv, dl Mátyás Szilágyi, primarul localității, dl. Vitalie Colun, reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe, precum și strănepoatele ctitorei, Alexandra Auslander și Irina Păcurariu [33, p.525].

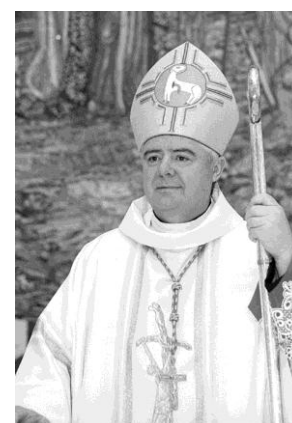
La 25 ianuarie 2015, episcopul de Chișinău Anton Coșa a efectuat vizita canonică în parohia Orhei. Aceasta a început duminică dimineața, când episcopul a voit să se întâlnească cu colaboratorii mai apropiați ai parohiei, pe care a voit să-i cunoască personal pe nume și de la care s-a informat despre misiunea lor, despre modul în care fiecare în parte vede implicarea sa personală în activitățile parohiei. După sfânta Liturghie, în dialogul cu credincioșii, episcopul a apreciat această mică comunitate parohială, unită în diversitate, a apreciat munca păstorului ei, Pr. Vivian Furtado, cu care împreună au stabilit și unele puncte de reper pentru viitor, printre care promovarea tot mai mult în parohie a spiritualității mariane și tinderea spre crearea aici a unui sanctuar diecezan dedicat sfintei Fecioare Maria [34].

Concluzii

Feci quod potui faciant meliora potentes, spuneau consulii romani atunci când, încheindu-și mandatul, transmiteau funcția altuia. Noi am spune că este loc și de mai mult, iar studiul scurt pe care l-am întreprins despre comunitatea catolică din Orhei reprezintă un început pentru studierea istoriei și altor comunități catolice din Republica Moldova, mai ales a celor care au deja un trecut de cel puțin un secol, dacă nu chiar și mai mult. Concluzia pe care ne-o permitem să o facem este următoarea: catolicii din Orhei au avut și ei un cuvânt de spus în istoria localității, chiar dacă au fost – și sunt – puțini, mai ales prin biserica în care se adună zi de zi pentru a fi mai aproape de Dumnezeu și de sfânta Fecioară Maria. Prin vremuri de pace sau de persecuții, au știut să rămână fideli credinței pe care au primit-o la botez, credință pe care o mărturisesc și acum.

Biserica din Orhei
în anul 2014

Episcopul Anton Coșa

Referințe:

1. *Localitățile Republicii Moldova. Itinerar documentar-publicistic ilustrat*, vol. 9 (N-O). Chișinău: Fundația Draghiștea, 2002.
2. Paul din Alep. *Jurnal de călătorie în Moldova și Valahia* / Ediție și traducere adnotată de Ioana Feodorov. București – Brăila, 2014. ISBN 9789732724293, 9786066540971
3. BANDINI, M. *Codex. Vizitarea generală a tuturor Bisericii catolice de rit roman din Provincia Moldova. 1646-1648*. Iași: Presa Bună, 2006. ISBN 9789738191785
4. GUMENĂI, I. Politica confesională a administrației țariste față de Biserica Catolică din Basarabia în secolul al XIX-lea. În: *Analecta catholica* (Chișinău), 2009, nr.3.
5. САГАНОВА, Н. Летопись Римско-Католической Церкви в Республике Молдова. 1987-2002 гг. В: *Analecta catholica* (Chișinău), 2005, nr.1.
6. GUMENĂI, I. *Comunitățile romano-catolice, protestante și lipovenesti din Basarabia în secolul al XIX-lea*. Chișinău: Editura Lexon-Prim, 2016. ISBN 9789975310284
7. РЫБАЛКО, Е. О строительстве римско-католической церкви в городе Орхей. В: *Analecta catholica*, nr. 2, Chișinău, 2006.
8. NESTEROV, T. Biserica romano-catolică „Adormirea Maicii Domnului” din orașul Orhei. În: *Analecta catholica* (Chișinău), nr.9-10, 2015.
9. Onorificențe Papale. În: *Lumina creștinului* (Iași), 1924, nr.3.
10. САГАНОВА, Н. Римско-католическая церковь в Молдавской ССР в 1940-1960 гг. В: *Analecta catholica* (Chișinău), 2006, nr.2.
11. GABOR, A. Biserica Catolică în Basarabia. În: *Almanahul „Presa Bună”* (Iași), 1921.
12. Cf. CIOBANU, P. Trecerea parohiilor din Basarabia sub jurisdicția Episcopiei de Iași și vizitele pastorale ale episcopilor Alexandru Theodor Cisar și Mihai Robu în Basarabia. În: *Analecta catholica* (Chișinău), 2011, nr.5-6.
13. Arhiva Episcopiei Catolice de Iași, fond *Correspondență*, dosar XIII, vol.II.
14. TAMAȘ, I., DOBOȘ, F., ed. *Dinamica păstoririi Bisericii Romano-Catolice din Moldova de la înființarea Episcopiei de Iași (1884) până în prezent*. Iași: Sapientia, 2011. ISBN 9786065780163
15. ATUDOREI, I. *Comunitățile catolice din Moldova. Studiu de geografie istorică*. Iași: Presa Bună, 2015. ISBN 9786068116396
16. Știri diverse. În: *Lumina creștinului*, 1922, nr.8, august.
17. Știri diverse. În: *Lumina creștinului*, 1924, nr.4, aprilie.
18. POȘTARENCU, D. Neamul Doliwa-Dobrowolski din Basarabia. În: *Analecta catholica* (Chișinău), 2008, nr.3.
19. Vizitație canonică în Basarabia. În: *Analecta catholica* (Iași), 1934, nr.11, noiembrie.
20. Știri diverse. În: *Lumina creștinului*, 1922, nr.11, noiembrie.
21. Știri diverse. În: *Lumina creștinului*, 1925, nr.7, iulie.
22. Știri. În: *Lumina creștinului*, 1935, nr.4, aprilie.
23. *Lumina creștinului*, 1925, nr.12, decembrie.
24. *Ibidem*, 1930, nr.12, decembrie.
25. *Ibidem*, 1931, nr.12, decembrie.
26. Arhiva Națională a Republicii Moldova, fond 3305, dosar 1, vol. 45.
27. Din mărturiile doamnei Ecaterina Iajgunovici, una dintre primele credincioase care l-a însoțit pe părintele Klaus Kniffki la Orhei.
28. Arhiva Episcopiei Romano-Catolice de Chișinău, fond *Secretariat 2016*, dosar *Parohii*, nenumărat.
29. SAGANOVA, N., Sfințirea bisericii romano-catolice „Adormirea Maicii Domnului” din orașul Orhei (15 august 2008). În: *Analecta catholica*, (Chișinău), 2010, nr.4.
30. Arhiva Episcopiei Romano-Catolice de Chișinău, fond *Cancelaria*, dosar *Decrete de înființare*, nenumărat.
31. Idem, fond *Cancelaria*, dosar *Decrete de numire*, nenumărat.
32. Un nou paroh pentru comunitatea din Orhei [Accesat: 29.10.2016]. Disponibil: <http://catholicmold.md>.
33. CIOBANU, P. Sărbătoarea centenarului bisericii „Adormirea Maicii Domnului” din Orhei, 16 octombrie 2014. În: *Analecta catholica*, 2014, nr.9-10.
34. Vizita pastorală a episcopului Diecezei de Chișinău, PS Anton Coșa, în Parohia „Adormirea Maicii Domnului” din Orhei [Disponibil: <http://catholicmold.md>]. [Accesat: 02.11.2016].

Prezentat la 05.05.2017